

Német szaknyelv könyvtárosoknak

Egy továbbképzés első tapasztalatai

Amint azt a könyvtári szaksajtóban (Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2006. július) hírül adtuk, a Goethe-Institut és a Könyvtári Intézet együttműködésének eredményeként létrejött és a könyvtárosok továbbképzési kínálatának palettájára került a „Német szaknyelvi tanfolyam könyvtárosok részére” elnevezésű képzés. Az alapító és indító intézmények célja ezzel a továbbképzéssel az volt, hogy az alapfokú köznyelvi némettudással bíró kollégáknak lehetőséget adjanak tudásuk szaknyelvi ismeretekkel történő bővítésére, egyben a maguk eszközeivel hozzájáruljanak a mai kor elvárásainak megfelelően képzett könyvtáros társadalom kialakításához.

2007 áprilisában, májusában tíz könyvtáros kolléga részvételével tartottuk meg a fenti továbbképzés első tanfolyamát szemináriumi teremmé alakított könyvtárunkban. A tanfolyamot többször és különféle formában meghirdettük, a Katalis-ten ugyanúgy, mint a Goethe-Institut partnerkönyvtáraival folytatott levelezésében, a szaksajtóban és mindkét közreműködő intézmény honlapján. Így azt, hogy a jelentkezők létszáma nem érte el az eredetileg előírányzott 12 főt, a hétéves továbbképzés első ciklusának lezárása és a folytatás körüli bizonytalanságoknak tudtuk be. A tananyag kipróbálásához pedig éppen ideális volt ez a kis csoport. Az első tanfolyam résztvevői a következő könyvtárakból érkeztek hozzánk: Somogyi-könyvtár (Szeged), Kodolányi János Főiskola Regionális Közgazdasági Szakkönyvtár és Turisztikai Információs Központ (Siófok), ELTE Egyetemi Könyvtár (Budapest), Halis István Városi Könyvtár (Nagykanizsa), FSZEK Szociológiai Gyűjtemény (Budapest), Főpátsági Könyvtár (Pannonhalma), Eötvös Károly Megyei Könyvtár (Veszprém), Mogyoróssy János Városi Könyvtár (Gyula), Országos Idegennyelvű Könyvtár (Budapest).

A tanfolyam anyagának kidolgozásához egy, a szükségleteket felmérő workshop eredményei és partnerkönyvtáraink munkatársainak tapasztalatai szolgáltattak alapot. Az anyag kidolgozását a Goethe-Institut Nyelvi Osztályának módszertani referensei és gyakorló tanárai a könyvtárosok bevonásával végezték el. A tananyagot 60 órára terveztük, amiből 45 órán kellett részt venni, három alkalommal, a maradék 15 órában pedig otthoni projekteken kellett dolgozniuk a résztvevőknek. A tanfolyam előfeltételeként az erős alapfokú, kezdő középfokú, a Közös európai Referenciakeret A2/B1-es szintjét szabtuk meg.

Az tanfolyam első blokkjában a résztvevők német könyvtárakat ismertek meg autentikus anyagok alapján, amelyeket Ulm, Rosenheim, Drezda, Hamm és Chemnitz közkönyvtárai bocsátottak rendelkezésünkre. Csoportmunkában megalkotott plakátok segítségével kellett szóban bemutatniuk az általuk megismert könyvtárat és annak szolgáltatásait. Az előkészítés után az otthoni munka a saját könyvtár és munkaterület írásbeli prezentációjának elkészítése volt, amelyeket a második blokk

elején hallgattunk meg. A második találkozó további programján jól használható német nyelvű internetes oldalak megismerése, majd ezek használata szerepelt. A kollégák számára tapasztalt könyvtárosként nem annyira a tartalmi oldal, vagyis a források megtalálása jelentett problémát, mint inkább a válaszok német nyelvű megfogalmazása. A második blokk után e-mailben feltett „olvasói kérdések” érkeztek résztvevőink postafiókjába, amelyeket meg kellett válaszolniuk. A harmadik találkozó alkalmával a félhivatalos, könyvtárhasználókkal folytatott levelezés formai és tartalmi követelményei szerepeltek a napirenden. További téma volt a könyvtár berendezési tárgyainak megismerése, majd egy „álomkönyvtár” bemutatása. Természetesen egész idő alatt nagy hangsúlyt fektettünk a résztvevők (nem csak szak-) szókincsének intenzív gyakoroltatására és bővítésére, lehetőleg játékos, ám annál hatékonyabb munkaformák keretében. Az egyes blokkok közötti időszakokat a fentebb említett egyéni feladatok megoldásával hidaltuk át, hogy a tanulás intenzitását a tanfolyam egész ideje alatt fenntartsuk. Örömmel tapasztaltuk, hogy a kollégák egyre bátrabban szólaltak meg németül, és a tanfolyam végére észlelhetően javult szóbeli kifejező képességük.

A tanfolyamról szóló visszajelzések pozitívak voltak, eltekintve a vasárnap–hétfői tanítási napok érthető kifogásolásától, amelyet könyvtárunk nyitva tartása miatt határoztunk meg így. Kivétel nélkül jelest kaptak tanáraink, de tetszettek a kollégáknak az alkalmazott módszerek, a feladatok sokszínűsége és a könyvtári környezet is. Arra a szervezőket leginkább érdeklő kérdésre, hogy mennyiben tudják majd használni a tanultakat, a résztvevők többsége biztató választ adott. Megjegyezték, hogy a munka során felmerül – ugyan nem mindennapi – helyzetekben, amikor németül kell kommunikálni, a jövőben bátrabban fognak megszólalni. A tanfolyam visszhangjáról és későbbi időpontjairól honlapunkon tájékoztatjuk az érdeklődőket (<http://www.goethe.de/ins/hu/bud/wis/sbi/hu1873529.htm>).

Marton Erika

Az ISBN és az ISMN rendszer változásai 2008-ban

Ahogy tavaly már hírt adtunk róla (3K, 2006. 11. sz.), 2007-től új ISBN szabvány van érvényben (MSZ ISO 2108:2005)¹, amelynek értelmében az ISBN már nem 10. hanem 13 jegyű; megegyezik a kereskedelemben használt EAN-13 vonalkód számsorával. 2008-tól hasonló változás vár a kották azonosítójára, az ISMN-re is. A jövő év az ISBN rendszerben is hoz újdonságot: a 978 mellé bevezetik a 979 előtagot, és módosulhat az ISBN gyűjtőköre is. Az alábbiakban ezeket a változásokat mutatom be.

A 13 jegyű ISMN bevezetése

„Ráhangelődésképpen” először magáról az ISMN-ről.

Az ISMN-t (International Standard Music Number = Nemzetközi Szabványos Kottaazonosító) 1993-ban hozták létre az ISBN mintájára; Magyarországon 2001-ben vezették be, alkalmazását az MSZ ISO 10957:1997² szabvány szabályozza. Használatát a magyar nyelven 2003-ban megjelent ISMN Útmutató³ is segíti. ISMN-nel azonosíthatjuk a nyomtatott, illetve on-line formában megjelenő kottákat, valamint ezek önállóan is forgalmazott részeit. Nem lehet viszont ISMN-nel azonosítani a hangfelvételeket, kivéve azt a ritka esetet, amikor egy többszólamú mű valamelyik szólamát kotta helyett hangfelvételen adják ki.

Jelenlegi formájában az ISMN 10 karakterből áll és négy részre tagolódik:

1. Az első karakter állandó: **M** (a zene nemzetközi jellege miatt nincs szükség a nyelvterületet, országot vagy régiót jelző csoportazonosítóra, ebben különbözik az ISBN-től);
2. 3–7 arab számjegyből álló kiadói azonosító;
3. A kiadvány sorszáma 1-5 számjegyből áll (a kiadói azonosító és a kiadvány sorszáma összesen nyolc karakter);
4. Az utolsó, ún. ellenőrző számjegyet egy matematikai képlet segítségével lehet kiszámítani.

Ez a szerkezet fog most átalakulni úgy, hogy az **M** helyére **979-0** kerül. Az így kapott számsor megegyezik azzal, ami az ISMN-ből képzett EAN-13 vonalkódok alatt eddig is szerepelt.

Az ellenőrző jegy kiszámításának képlete hasonló a jelenlegihez, ezért maga az ellenőrző jegy nem változik, ahogy a vonalkódban sem változott. (Ellentétben az ISBN-nel, ahol a 10 jegyű számnál egész más képletet kellett alkalmazni, mint a 13 jegyűnél, ezért csak véletlenszerűen fordulhatott elő, hogy az ellenőrző szám ugyanaz lett.)

Az új számfelépítés természetesen új szabványt igényel. Évek óta folyamatban van a szabványrevízió; az eredeti terv az volt, hogy a két rendszer – az ISBN és az ISMN – átalakulása egy időben, 2007 elején következik be. Az ISMN esetében ez, sajnos, nem sikerült; az új szabvány várhatóan 2007 végén jelenik majd meg, és 2008-tól lesz érvényes. Az új szabvány alapján el fogjuk készíteni az új ISMN Útmutatót, ezt le lehet majd tölteni az OSZK (vagy a Könyvtári Intézet) weblapjáról.

A könyvtárakat mindez annyiban érinti, hogy a kották katalogizálásakor kezelni kell tudni a 13 jegyű számot. Ha a könyvtárban használt szoftver úgy van beállítva, hogy ellenőrzi a szám hosszúságát vagy a kezdő M karaktert az ISMN mezőben, ezeket a beállításokat módosítani kell. Az is fontos, hogy meg tudjuk különböztetni az ISBN-t az ISMN-től abban az esetben is, ha a kiadványban esetleg hibásan szerepel a betűszó (sajnos, előfordul). Ha a szám 979-0-val kezdődik, akkor ISMN; ha 978-cal, vagy ha 979-cel ugyan, de utána nem 0-val folytatódik (erről az esetről később), akkor ISBN. Előfordulhat olyan probléma, hogy a számot esetleg elgépelték; ez akkor szokott kiderülni, ha a katalogizáláshoz használt szoftver matematikailag ellenőrzi az utolsó számjegy helyességét, és jelzi a hibát. Ebben az esetben érdemes megnézni a vonalkódot: ha a kottán van EAN-13 vonalkód, és azon látszik, hogy az ISMN alapján készítették, akkor az alatta lévő számsor szinte biztosan helyes. (Hibás számból nem egyszerű használható vonalkódot előállítani, bár ilyenre is akadt már példa.)

Az ISMN hibás tagolását viszonylag egyszerű kiszűrni. Egy számsor csak egyféleképpen tagolható helyesen; két változó hosszúságú számcsoport van, a kiadói azonosító és a kiadványazonosító. A kiadói azonosítók lehetséges tartományai megtalálhatók a Nemzetközi ISMN Ügynökség weblapján: (www.ismn-international.org) a *Ranges* menüpont alatt. Ugyanitt azt is meg lehet nézni, hogy egy-egy ország ISMN ügynöksége milyen kiadói azonosítókat utalhat ki saját hatáskörében.

Remélhetőleg előbb-utóbb felkerül az internetre a Magyar ISBN és ISMN Iroda kiadói adatbázisa, amelyben azt is meg lehet majd keresni, hogy egy adott kiadói azonosító melyik kiadóhoz tartozik; ez segítség lehet a könyvtáraknak pl. olyankor, ha a kiadványon nem szerepel a kiadó neve. (Mind az ISBN, mind az ISMN esetében megújulás előtt áll a nemzetközi kiadói adatbázis, az ún. PIID, amely a helyi ügynökségek által beküldött adatokból áll össze. Valószínűleg a jövőben mind a kettő térítéses on-line adatbázisként fog működni.)

Amikor a 13 jegyű ISBN-t vezettük be, volt egy olyan – több hónapig tartó – átmeneti időszak, amikor ugyanazt az ISBN-t 10 és 13 jegyű formában is feltüntették a kiadványokon. Az ISMN átalakulására sokkal kevesebb idő lesz: 2007 vége felé jelenik meg a nemzetközi szabvány, és 2008-tól már alkalmazni is kell, ezért nem biztos, hogy lesz hasonló átmeneti időszak, de ha lesz is, sokkal rövidebb, mint az ISBN-nél. Ugyanakkor biztos, hogy még évekig lesznek forgalomban 10 jegyű ISMN-nel ellátott kiadványok, ezért párhuzamosan mindkét formátumot kell tudni kezelni.

Az ISBN számtartomány bővülése: a 979-es előtag

Mostanra remélhetőleg minden könyvtári rendszer képes feldolgozni a teljes, 13 jegyű ISBN-t. Ha esetleg akad olyan katalógus, amelyben csak az utolsó 10

számjegyet rögzítik, azon az alapon, hogy az elején a 978 úgyis állandó, akkor most van az utolsó előtti pillanat a konverzióra. A 978 ugyanis nem állandó. Az ISBN átalakításának egyik fő oka az volt, hogy a matematikailag lehetséges szám-tartomány kezd kimerülni. A megoldás az lesz, hogy a 978-at lecserélik 979-re, és így máris rengeteg újabb számhoz jutunk. A 979-cel kezdődő ISBN-tartományokat várhatóan 2008 második negyedévében kezdi majd kiosztani a Nemzetközi ISBN Ügynökség.

Persze a dolog nem ilyen egyszerű, hiszen a 979 már foglalt az ISMN-re. Csakhogy az ISMN elején jelenleg van egy konstans M betű, amelynek a helyére egy szintén konstans 0 kerül. Tehát a 979-0 az ISMN-é, a 979-n (1 és 9 között bármilyen egész szám) az ISBN-é lesz.

A már kiutalt ISBN-eket természetesen nem kell – nem is szabad – a 979-es előtag felhasználásával átalakítani; a még létező 10 jegyű ISBN-ekből a 978-as előtaggal képezhetünk 13 jegyűt.

A 978-as előtag bevezetése azt is jelenti, hogy a Nemzetközi Ügynökség újra meghatározza a nyilvántartási csoportokat és kiutalja a csoportazonosítókat, illetve ahogy az új szabványban nevezzük: nyilvántartásicsoport-elemeket. Jelenleg egy nyilvántartási csoport lehet egy nyelvterület (pl. az angol, ahol a 978-0 és 978-1 kezdetű ISBN-eket használják), egy ország (pl. Magyarország a 978-963-as csoportazonosítóval) vagy egy régió (pl. a karibi térség államai, amelyek közösen használják a 978-976-os csoportazonosítót). A 979-es előtag esetében a nyelvterületek helyett is országok kapnak majd csoportazonosítót. Ugyanígy egyetlen nyilvántartási csoport esetében sem biztos, hogy a csoportazonosítója ugyanaz marad, vagy akár ugyanolyan hosszúságú, mint korábban. (A nyilvántartásicsoport-elem hossza az adott csoport kiadványtermésétől függ: minél rövidebb ez az elem, annál több karakter marad a kiadó és a kiadvány azonosítására.)

A 979-es előtag bevezetése nem egyik pillanatról a másikra történik majd. Vannak országok, amelyek számkészlete rövidesen kimerül, másoké még évekig elég lesz. Amikor elfogynak a számok, először azt kell mérlegelni, hogy az adott területen milyen hosszúságú nyilvántartásicsoport-elemre van szükség. Ez az elem 1–5 karakter hosszúságú lehet; 1 jegyűt a jelenlegi, 978-as előtaghoz már nem lehet kiadni, és 2 jegyűből is kevés maradt. Bőven van viszont 3, 4 és 5 jegyű, tehát egy kisebb kiadványterméssel rendelkező nyilvántartási csoport kaphat még új azonosítót a 978-cal kezdődő tartományból.

Magyarországon várhatóan két-három év múlva lesz szükség új nyilvántartásicsoport-elemre. A jelenlegi 3 jegyű (963), és mivel ez bevált (nem merítettük ki túl hamar, de a nagy részét már felhasználtuk), valószínűleg megint 3 jegyűt kapunk. Akár az is előfordulhat, hogy még a 978-as előtaggal.

A különböző méretű kiadói azonosítók (az új szabvány terminológiája szerint: kérelmezőelemek) nem egyszerre fogynak el. Elsőként várhatóan a 4 jegyűek tartománya merül ki, ennél a fajtánál fogunk áttérni az új nyilvántartásicsoport-elemre. Ugyanakkor mintegy húsz évre elegendő tartalékunk van 3 jegyű kérelmezőelemekből, tehát ezeket a jelenlegi tartományból fogjuk kiutalni. „amíg a készlet tart”. Így vegyesen fogjuk használni a két tartományt.

* * *

A 13 jegyű ISBN bevezetésének tanulságai

Most, hogy már több mint fél éve átállunk a 13 jegyű ISBN használatára, úgy érzem, lassan elkezdhetjük levonni a tanulságokat. (Már csak azért is, mert hasonló feladat előtt állunk az ISMN esetében.) A kiadók, forgalmazók, nyomdák és könyvtárak felkészítéséhez rövid tájékoztató anyagokat és egy átfogóbb útmutató⁴ készítettünk. Megjelent a 2007-től érvényes új ISBN Útmutató⁵ is. Az átalakítás viszonylag zökkenőmentesen zajlott le, bár eleinte akadtak kisebb gondok. Néhány kiadó azzal vélte megoldani a konverziót, hogy a 10 jegyű ISBN elé odarakta a 978-at, de az ellenőrző jegyet már nem generálta újra. Sajnos, az utánnyomásoknál még mindig előfordul, hogy az eredeti, 10 jegyű formában tartalmazzák az ISBN-t, tehát úgy tűnik, a tájékoztatás nem volt maradéktalanul sikeres. Az is kiderült számunkra, hogy az ISBN-kiutalások mellé csatolt tájékoztató anyagban nem érdemes példa ISBN-t elhelyezni. De ha mégis, akkor alul-fölül, oldalt, 20 pontos betűméretben és félkövérrel oda kell írni, hogy ez itt egy példa, és az aktuálisan kiutalt ISBN a levél más részén található. A tájékoztatónkban szereplő példát ugyanis kb. 20 különböző kiadvány ISBN-jeként láttuk viszont... A 13 jegyű ISMN-re való átállásnál óvatosabbak leszünk.

Vitás kérdés az ISBN gyűjtőkörével kapcsolatban

Az ISBN szabvány (MSZ ISO 2108:2005) szerint az ISBN alkalmazható többek között a monografikus kiadványok „olyan önálló részeire vagy fejezeteire, amelyek külön kaphatók”⁶, illetve e-book kiadványokra⁷. A 2007 májusában a Book Industry Study Group (BISG) által rendezett találkozón felmerült a kérdés, hogy a két szabály együtt azt jelenti-e, hogy ISBN-nel lehet–szükséges ellátni az e-book kiadványok egyes fejezeteit is, vagy ezeket inkább valami más módon kellene azonosítani. A szeptemberben, Buenos Airesben megrendezendő idejű ISBN Annual Meeting napirendjén szerepelni fog ez a téma. Ha elfogadják a fenti szabványértelmezést, ez még nem jelenti azt, hogy egy on-line monografikus kiadvány külön fájlban tárolt fejezeteire feltétlenül saját ISBN-t kell kiutalni, de lesz ilyen lehetőség arra a (ritka) esetre, ha az adott fejezet kereskedelmi szempontból külön egységet jelent.

Összefoglalva az ISBN és az ISMN rendszerre váró változásokat:

- 2008. januártól (szinte biztosan) 13 jegyű lesz az ISMN.
- 2008. második negyedévével megjelenik az ISBN rendszerben a 979 előtag.
- Nagyjából 2010-re Magyarország új nyilvántartásicsoport-elemet kap, de a meglévőt is használjuk tovább.

JEGYZETEK

1 ISBN Szabvány = MSZ ISO 2108 Információ és dokumentáció. Nemzetközi szabványos könyvazonosító szám (ISBN), 22 p.

- 2 MSZ ISO 10957:1997 Információ és dokumentáció. Kották nemzetközi szabványos azonosító száma (ISMN). 5 p.
- 3 ISMN Útmutató, OSZK, 2003, 25 p. Elérhetősége: <http://www.ki.oszk.hu/107/download.php?view.21>
- 4 Útmutató a 13 jegyű ISBN bevezetéséhez, OSZK, 2004, 16 p. Elérhetősége: <http://www.ki.oszk.hu/107/download.php?view.20>
- 5 ISBN Útmutató, 4. átdolg. kiad., OSZK, 2006, 50 p. Elérhetősége: <http://www.ki.oszk.hu/107/download.php?view.22>
- 6 ISBN Szabvány 1. p.
- 7 ISBN Szabvány 9. p.

Szabó Orsolya

Felhívás Füzei István emlékérem adományozására

Füzei Bálint testvére, az 1956-ban hősi halált halt Füzei István könyvtáros emlékére díjat alapított. Az emlékérmeket minden évben az a könyvtáros kapja meg, aki a megelőző évben, években a legtöbbet tette, kiemelkedő teljesítményt nyújtott a könyvtári szolgáltatások vagy tudományok terén.

A díjat öttagú kuratórium fogja odaítélni.

A Magyar Könyvtárosok Egyesületének elnöksége kéri, hogy aki méltó személyről tud, tegyen javaslatot **2007. szeptember 15-éig**, és küldje meg azt indoklással együtt a Magyar Könyvtárosok Egyesülete címére (1054 Budapest, Hold u. 6.)

(A Füzei István Emlékérem alapító okirata a Könyv, Könyvtár, Könyvtáros 2002. decemberi számának 27–28. oldalán olvasható.)